

HUMANITIES INSTITUTE
Aslıhan Doğan Topçu, PhD
Soner Erdönmez, MA

Gölgeler ve Suretler (2010)

Derviş Zaim

GENEL BAKIŞ

Yönetmen Derviş Zaim filmlerinde siyasal ve toplumsal yapıları ve kırılmaları gündelik hayatın doğal akışı içinde ele almakta ve bu yapıyı çoğunlukla bir zanaat metaforu ile de bütünleştirerek çok katmanlı bir yapı kurmaktadır. Tabutta Rövaşata (1996) filminden itibaren politik ve toplumsal gerilimleri, karakterlerin kırılma noktaları ve tercihleri ile görünür kılmaktadır. Gölgeler ve Suretler (2010) filminde ise yönetmen bu sinema anlayışını 1960'lar Kıbrıs'ında çatışmaların gölgesinde yaşam mücadelesi veren sıradan insanlara odaklanarak sürdürür. Gölgeler ve Suretler büyük ve iddialı bir siyasal anlatı kurmak yerine çatışmanın kıyısında kalmış bir grup insanın ilişkilerine, komşuluklarına, hafızalarına ve aile bağlarına odaklanır.

Film Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin ve Rumların ilişkilerinin kırılmaya başladığı, silahlanmanın baş gösterdiği ve güvensizliğin arttığı bir dönemde, Hacivat ve Karagöz gölge oyunu üzerinden simgesel bir çerçeveye kurar. Hacivat ve Karagöz filmde yalnızca bir geleneği öne çıkarma amacıyla kullanılmaz. Bu oyun sayesinde hikayelerin ve anıların gölgeler gibi belirsizleştiği, şiddetin ve öfkenin perde arkasında yükseldiği, suçun ve hataların döngü içinde ilerlediği ortamda bir toplumun kendi hikâyesini anlatabildiği bir anlatı yolu olur. Filmde Hacivat ve Karagöz oyununun "gölgesi" hem estetik bir imge olarak kullanılır hem de tarihsel bir gerçeklik olarak işlev görür.

Kıbrıs'ta yaşanan çatışmayı kişisel hikâyeler üzerinden ele alırken "birlikte yaşama" düşüncesinin ve duygusunun kolay bir şekilde çözünebildiğine dair açık ve sert bir resim çizer. Köydeki gündelik yaşamın başlangıçta normal bir şekilde devam etmesi ancak bununla beraber bazı hareketlerin ve olayların yanlış yorumlanması, korkunun ve güç gösterisinin şiddeti körüklemesi filmin iskeletini oluşturur. Dolayısıyla Gölgeler ve Suretler filmi "haklı" olanı göstermekten çok savaş ve çatışmanın insanı dönüştürebilme gücüne odaklanmaktadır. Hatalı kararlar, misillemeler, kaygı ve korku kurulan düzeni, dostlukları ve komşulukları parçalar, nefreti besler.

Arka Plan Gölgeler ve Suretler'in politik arka planı, çatışmanın "büyük aktörleri"ni merkeze almaz; bunun yerine köy, kahvehane, ev içi, yol, minibüs, mera gibi gündelik mekânlarda yaşanan küçük kırılmaları büyütür. Bu sayede film, savaşın/çatışmanın yalnızca cephede değil, komşulukta, bakışta, dedikoduda, sessizlikte, korkuda başladığını gösterir. Şiddet bir anda patlamaz; önce ilişkilere sızar, sonra dili bozar, sonra bedenleri hedef alır. Film, tam da bu dönüşümü—barış ihtimalinin yavaş yavaş eriyişini—izleyiciye hissettiren bir yapıdadır.

Sinemasal Anlatım Filmde hikâyenin temel omurgasını sinemasal anlatımda kullanılan unsurlar oluşturur. Öyle ki film, içeriğini oluşturan önemli tarihsel çatışmayı "bilgi vermek" yerine "hissettirmek" üzerine kurulu bir görsel düzenleme ile perdeye taşır. Hacivat ve Karagöz perdesi, beyaz çarşaf, küçük bir ateş ile aydınlatılmış iç mekânlar, patikalar gibi unsurlar tekinsizlik, belirsizlik ve tehdit duygusu yaratan bir sinemasal öğelerdir. Kamera da çoğunlukla Kıbrıs'taki çatışmayı bir politik mesele olmaktan çıkararak hem bedensel hem de psikolojik bir deneyim dönüştürür. Dolayısıyla Hacivat ve Karagöz'ün "gölgesi" sadece tematik bir unsur olarak kullanılmaz aynı zamanda ışık, ses, kadraj gibi unsurlarla harmanlanarak tekensizliği destekleyen bir sinema dili olarak kurulur.

KARAKTERLER

Ruhsar: Genç bir kadın. Babası Salih ile köylerinden zorunlu olarak ayrıldıktan sonra babasını kaybeder
Salih: Karagöz ve Hacivat gölge oyunu sanatçısı yaşlı bir adam.

Veli: Salih'in kardeşi.

Anna: Veli'nin Rum komşusu.

Hristo: Anna'nın oğlu.

Cevdet: Köyde çobanlık yapan yaşlı bir adam.

Ahmet: Köydeki bir genç adam. Dimitri: Barışçıl Rum çoban.

ÖYKÜ

Film, hüznünlü bir müzik eşliğinde gelen bilgi notuyla açılır ve Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki gerilimin tarihsel arka planını kurar. Bu tarihsel arka planın bir yazı ile sunulmasının ardından hikâye bir baba ve kızın hikayesi ile başlar. Salih Hacivat ve Karagöz gölge oyununu kızı önünde sergiler. Kızını (Ruhsar'ı) gölge oyununa yaklaştırmaya çalışır. Bu oyunun bir eğlenceden çok "aklı ve kalbi terbiye eden" bir sanat olduğunu söyler. Kızı ise bu oyunu sevmediğini söyler, özellikle bu çatışma ortamında. Ancak kısa süre içinde çatışma sesleri gelir. Rum polisler köydeki tüm Türklerin oradan ayrılmalarına sebep olur.

Salih ve Ruhsar köyden ayrılmak zorunda kalır. Salih'in gücü yetmemesi sebebiyle şehre gidemeyeceklerini anlayınca Salih'in kardeşi Veli'nin köyüne sığınır. Salih'in kardeşi Veli yaşadığı köyde barışı ve huzuru korumaya çalışan ve iki toplumla da iletişim halinde olan bir insandır. Fakat köyde her iki tarafın da gizlediği silahlar ile hızlanan silahlanma, bu huzurun pamuk ipliğine bağlı olduğunu gösterir. Veli ve Cevdet'in beyaz çarşafın arkasında kazdığı silah çukuru, filmde hem "gölge oyunu"na görsel bir gönderme yapar hem de şiddetin artık gündeliğin içine gömüldüğünü hissettirir.

Veli'nin köyüne giden Salih'in insülini evinde kalınca, Anna'dan yardım isterler. Salih ve Ruhsar, Anna ile yola çıkar. Şehre ilerlerken yolda Rum polisler ile karşılaşır, Anna hemen kaçmalarını söyler. Ruhsar ve Salih kaçarak bir mağaraya sığınır. Daha sonra Salih, mağaradan çıkıp etrafa bakmak ister ve kaybolur. Bu kayıp sonrası filmin genel havasında olan "belirsizlik" duygusunu daha da şiddetlenir. Ruhsar için o andan itibaren mesele sadece hayatta kalmak değil aynı zamanda babasını bulmaktır.

İlerleyen zamanlarda köyde başta var olan huzur bozulmaya başlar, gerginlik artar. Toplantılar yapılır, gençler silahlanmak ister ancak bunun karşısında Veli temkinli davranır. Bu sırada her iki tarafta da silahların saklandığı ve taşındığına dair işaretler çoğalır. Tüm bunlar olurken Anna da oldukça zorlanır. Bir taraftan Türklerle insani bir bağ kurar diğer taraftan ise Rum polislerinin ve oğlu Hristo'nun baskısı ile uğraşır.

Ruhsar herkesten habersiz Rumların olduğu bir minibüse binerek şehre giderek babasını arar. Resmi listelerde isminin olmadığını öğrenir. Şehirde Türk komutandan aldığı notu köye dönerek iletir. Komutan olduklarından güçlü görünmeleri önerisinde bulunmuştur. Köydeki gençler bu öneriyi Ahmet'in öncülüğünde yanlış bir gösteriye dönüştürür. Yakılan ateşler, çok sayıda ekmek alma gibi hareketlerle gerilim ateşlenir. Veli'nin barışı koruma isteği gençlerin korku ve öfke ile izledikleri yanlış stratejiyle bozulur. Bu çatışma ve stratejiler Hristo tarafından izlenir. Artık gençler için onlar komşu değil bir tehdittir.

Salih'in öldüğü düşünülerek bir ritüel olarak kuklaların Cevdet tarafından gömülmesi ve bu kuklaların "silah" sanılması önemli bir dönüm noktası olur. Bu olay sonrası Cevdet'in öldürülmesi sembolik bir unsurun gerçek şiddeti tetiklediği bir eşik olur. Cevdet'in ölümüyle gerçekleşen cenaze ve taziye köydeki barış ihtimalinin hızla yok olduğunu gösterir. Ruhsar'ın cenazeye gelen barışçıl Rumlara taş atması ve saldırması kayıpların onu da dönüştürdüğünü görünür kılar.

Şiddet sarmalı zaman geçtikçe kontrolden çıkar. Cevdet'in öldürülmesinden sonra Ahmet ve beraberindeki Türkler Dimitri'yi öldürür. Rum polisler ile Ahmet çatışma içine girer. Ahmet Anna'yı vurarak öldürür, Hristo Ahmet'in ve diğer Türklerin peşine düşer, Veli bu çatışmalarda kaçamayarak ölür... Türklerin bu çatışma ortamından kaçışı ve cenazelerin gömülmesiyle, savaşın geride bıraktığı şeyin sadece ölüm olmadığı, yarım kalmış hayatların ve kapanmayan yasların olduğunu hissettirir.

Finalde Ruhsar, şehirde bir okul kampında uyanır. Dışarı çıkarak babasının karagözünü kazdığı küçük bir çukura gömer. Ardından Karagöz ve Hacivat oyununa dair bir ses yükselir. Sese doğru ilerler ve babası Salih'le kavuşur. Bu kavuşma sonrasında Salih'in oyunu sergilediği sırada söylediği sözler filmin temel fikrini açığa çıkarır: akıl, ruh ve hırs arasındaki dengenin önemi.

SAHNELER

Bilgi Notu Hüznünlü ve dokunaklı bir müzik eşliğinde ekrana silik ve dalgalı bir biçimde Gölgeler ve Suretler ismi yansır. Hemen ardından hem Türkçe hem de İngilizce bir bilgi notu eklenir. "Kıbrıs, 1960 yılına kadar Rum ve azınlıktaki Türk toplumlarından oluşan İngiliz kolonisiydi. Ülkenin iki toplumu adada dağınık biçimde genel olarak barış içinde yaşıyordu. 1955 yılında Kıbrıslı Rumlar EOKA adlı gizli bir örgüt kurdular ve Yunanistan'la birleşmek için silahlı mücadeleye giriştiler. Kıbrıslı Türkler bu hareketi bir tehdit olarak algıladılar ve karşılığında TMT örgütünü kurarak adanın bölünmesini önerdiler. 1960 yılında uzlaşma sonucu Kıbrıs'a bağımsızlık verildiler. Adanın Yunanistan'la birleşmesi veya taksim edilmesi planlarından vazgeçildi. Geçici bir barış dönemi başladı. 1963 yılında Kıbrıslı Rumlar, devletin işlevlerini yerine getiremediğini öne sürerek, anayasal değişiklikler önerdiler. Kıbrıslı Türkler bu değişiklik önerilerini

kabul etmediler. Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasındaki gerilim toplumlar arası çatışmayı ivmelendirdi. Daha iyi silahlanmış olan Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan'la birleşmeyi gerçekleştirmek adına, Kıbrıslı Türkleri yerleşim yerlerinden atmaya başladılar.

Köyün Basılması ve Köyden Kaçış Bir ipe asılmış beyaz çarşafın ardında insanlar topluca bir yere gitmektedir. Bu sırada bir Hacivat ve Karagöz gösterisine ait sesler duyulur. Salih Hacivat ve Karagöz gösterisini kızı Ruhsar'ın karşısında yaparken Ruhsar üzgün bir şekilde oturmaktadır. Babası ona yardım etmek istemez misin? diye sorar. Ruhsar ise "ortalık karmakarışık, hem ben Karagöz ve Hacivat'ı sevmem" diyerek reddeder. Salih bu oyunun kendisini kurtardığını, ileride onu da kurtarabileceğini söyleyerek ona öğüt verir. Tam o sırada silah sesleri ve dumanlar yükselir. Rum polis üniformalı adamlar tehditkar bir tavırla insanlara yaklaşır. Sesleri duyar duymaz dışarıya koşan kız ve baba onları görünce ürker. Örgüt üyeleri babanın elindeki Hacivat ve Karagöz gölge oyununa ait kuklayı alır ve kırar. Ardından onlara sert bir şekilde bağırarak yollar, baba ve kız oradan uzaklaşır. Başka bir örgüt üyesi üniformalı adam onlara evlerine dönüp dönmeyeceklerini sorar. Salih şehre yerleşeceklerini söyler. Koşarken Salih'in gücü yetmez, şehre kadar gidemeyeceğini anlayarak kardeşi Veli'nin köyüne gitme kararı alır ve yollarını değiştirirler. Veli'nin köyüne Salih'in zorlanmasıyla da olsa varırlar. Veli'nin yardımıyla baba-kız eve yerleşirler.

Silahlar Veli'nin evinde akşam Salih, Ruhsar ve köyden Cevdet oturmaktadır. Cevdet artık Karagöz oynatmazlar değil mi? diye sorar. Ruhsar ise "saçmalık" der. Salih bunun üzerine bu gölge oyununun saçmalık olmadığını, ruh terbiyesi için olduğunu belirtir. "Akıllı ve kalbi terbiye etmek için" diye de ekler. Bu sırada Veli, Cevdet'i dışarı çağırır ve bir çukur kazacaklarını söyler. Beyaz bir çarşaf asar ve arkasından bir çukur kazmaya başlar. Çarşafın ardından bir gölge oyunu gibi gölgesi yansır. Bu yansımayı Veli'nin komşusu Anna'nın oğlu Hristo görür. Kazdıkları çukurdan iki tüfek ve mermiler çıkarırlar. Bu sırada insülini köyde kalmış olan Salih rahatsızlanır. Veli, Salih'i şehre götürmesi için Anna'dan yardım ister. Anna ortamın tehlikeli olduğunu söyleyerek bu teklife sıcak bakmaz. Veli, Anna'ya Maria ile birlikte "karagözcülük" yapan adamın Salih olduğunu söyler. Anna şaşırır.

Salih'in Kayboluşu Veli, Salih'e onu şehre göndereceğini söyler. Şehre gittiği zaman ise mermileri nemi için Türk Teşkilatı'ndan mermi istemedi gerektiğini söyler ve bu konuda ona görev verir. Sabah Salih ve kızı Ruhsar, Anna ile beraber yola çıkarlar. Anna arabada Salih'e Maria'nın akrabası olduğunu söyler. Biraz ilerledikten sonra Rum askerler yolda iki adamı dövmektedir. Anna, Salih ve Ruhsar'a kaçmalarını söyler. Kendi ise arabadan iner ve Rumlar onu sorgulasa da bırakırlar. Salih ve Ruhsar bir mağaraya saklanırlar. Salih etrafa bakmak mağaradan çıkar ancak gözden kaybolur. Ruhsar, Veli'nin evine döner ve babasını bulamadığını ağlayarak amcasına söyler. Ruhsar yanlarına gelen Anna'dan hesap sorar ve onları bıraktığı için ona sitem eder. Veli bir çuvala koyduğu tüfekle beraber Salih'i aramaya çıksa da hiçbir yerde bulamaz. Ruhsar sinirlenir.

Kahvehanede Toplantı Sabah olur, Veli kahvehaneye gider. Burada önce radyodan haber dinlerler ardından kaybolan Salih'i kahvehanedeki insanlara sorar. Kimse görmemiştir. Sonrasında köyde ne yapabilecekleri üzerine konuşurlar. Veli diğerlerini sakinleştirerek onları sağduyu ve sakinliğe çağırır. Elleri fazla silah olmaması sebebiyle sakin kalarak savaş ortamından uzak kalmalarının onlar için en iyisi olduğunu anlatır. Köyün şimdilik güvenilir olduğunu da ekler. Konuşma sonrası Rum kahvehanesine giderler. Burada köyde sorun istemediklerini açıkça dile getirir. Rumlar da aynı şekilde karşılık vererek Veli'yi desteklerler. Veli gençlerin sakinleştirilmesiyle ilgili uyarıda bulunur.

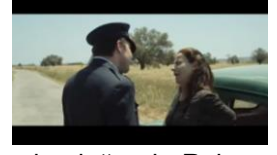

Gizli Silahlanma Ruhsar sabah evden ayrılmıştır. Veli köydeki Türk gençleri toplayarak onu aramaya çıkar. Ruhsar'ı bulurlar, Cevdet ile beraber babasını aramaya çıkmıştır. Veli'ye babasını aramamaları konusunda sitem eder. Eve dönerken Rum polislerini Anna'nın oğlu Hristo ile beraber bir kamyonetten silah indirip polis aracına yüklerken görürler. Sessizce eğilerek saklanırlar. Olan biteni izledikten sonra eve dönerler. Ruhsar'ın aklı hala babasındadır. Bu konuda Veli'ye yine sitem eder. Veli, Ruhsar'ı Anna'ya götürür. Anna bir haber olmadığını söyler. Bu sırada Anna'nın oğlu Hristo Rum askerlerle beraber içinde silah olduğu anlaşılacak sandıklarla içeri girer. Veli ve Ruhsar tedirgin olur ve Anna'nın evinden ayrılırlar. Bu durumu gören Ahmet telaşlı bir şekilde

saldırma planları kurar, Veli onu sakinleştirir. Ahmet'e köylülere çiftelerini hazırlamalarını söyle diyerek bisikletle Rum polislerini takip etmek için evden çıkar.

Anna'ya Şiddet Anna, Ruhsar'ın yanına gider ve evlerini tarif etmesini söyler. Anna evin yerini öğrendikten sonra arabayla yola çıkar. Ruhsar ve Salih'in evine gittiğinde Sahil orada değildir. Yerde bulunduğu fotoğraf ve Karagöz kuklalarını alıp arabasına biner. Dönüş yolunda Rum polisler yolunu keser ve sorguya çeker. Arabada fotoğrafları ve kuklaları gördükten sonra Anna'ya şiddet uygularlar. Ardından onu bırakırlar, Anna yere attıkları fotoğrafları toplayarak eve döner. Eve döndüğünde Ruhsar ona pansuman yapar.

Hazırlık Veli Türk gençleri toplayarak deniz kenarında bir kalenin yanında tüfek eğitimi verir. Akşam ise evde toplantı yaparlar. Toplantıda gençler saldırı ve silahlanma konusunda cesur önerilerde bulunsa da Veli temkinli olmaya devam eder. Gençler gittikten sonra Ruhsar, Veli'ye kuklaları gömme teklifinde bulunur. Veli ise bunun batıl inanç olduğunu söyleyerek reddeder.

Ruhsar'ın Kabusu Ruhsar uyumaktadır. Bu sırada odanın içinde mandallarla bir ipe asılmış olan beyaz örtünün arkasında Karagöz ve Hacivat oynatıldığını görür. Görünmezlik ile ilgili konuşmaların olduğu bu gösteride, gösteriyi yapanın uzun bir gölge olduğunu görünce çığlık atar. Hemen ardından uyanır.

Ruhsar'ın Şehre Gidişi Sabah olur. Ruhsar elinde valizle yola koyulur ve Rumların olduğu bir minibüse biner. Rum şoför onu tehlikeli olacağı için almak istemez. Bu sırada Rum polisler gelir. Ruhsar'ı daha önce de gören polis onun minibüse binmesine izin verir. Şehre giden Ruhsar burada Türk komutanla konuşur ve babasını sorar. Listelerde babasının isminin olmadığını öğrenir. Ardından komutan etrafı Rum köyleri ile çevrili olması sebebiyle daha emniyetli bir yere göç etmeleri gerektiğini ya da olduklarından daha güçlü görünmelerini söyler. Ardından köye iletmesi için bir not yazar ve korkma ateşkes ilan edildi diyerek notu Ruhsar'a verir.

Strateji Ruhsar şehirden getirdiği lamba suyu ile köye döner. Veli ona sarılır. Ardından komutanın notunu onlara verir. Veli, Ahmet'e Ruhsar'dan uzak durmasını söyleyerek onu yollar. Komutanın güçlü görünme önerisine uyararak Ahmet ve Cevdet; Anna ve Hristo'nun kahvehanesine giderek yedi ekmek alır. Akşam birilerinin geleceğini söyleyerek güçlü ve kalabalık görünmeye çalışırlar. Akşam olduğunda ise çok sayıda ateş yakarlar. Veli'nin bunlardan haberi yoktur. Cevdet'ten öğrenince sinirlenir ve sabah tüfek ile deneme yapan Ahmet ve diğer gençlerin yanına giderek onları azarlar. Ahmet'e tokat atarak yollar. Bu sırada olan biteni Hristo gizli bir şekilde izlemektedir. Hristo annesine giderek olanları anlatır, Türklerin silahlanması konusunda onlar için tedirgin olan Anna, Veli'yi gençler konusunda uyarır. Silahla göründüklerini ve onlar için tehlikeli olacağını söyler.

Veli'nin Hikayesi Veli geçmişte Salih ile neden küs olduğunu akşam Ruhsar ile birlikte yalnızken anlatır. Kumara bulaştığını ve bu yüzden Salih'in gösteriden kazandığı parayı çaldığını, ardından Salih'in fark ederek onu dövdüğünü söyler. Buna hırslanarak da Salih'in aşık olduğu kadın olan Maria'yı baştan çıkardığını ekler. Bu olayın ardından Salih yıkılmıştır ve bir daha konuşmamışlardır. Ruhsar bunu anlatması karşısında şaşırır.

Kuklaların Gömülmesi Cevdet, Ruhsar'ın isteğiyle Salih'in kuklalarını gömmek için toprağı kazmaya başlar. Babasının vasiyetini yerine getirmek için bu isteği yapan Ruhsar sonunda Veli'yi ikna etmiştir. Veli çukuru kazıp kuklaları gömerken Hristo onu gizli bir şekilde izler. Cevdet gittikten sonra Rum polisleri çağırır. Gömülen yeri kazarlar ve kuklaları çıkarırlar. Hristo bir kuklayı bir bitkinin üzerine koyarak silahla ateş eder.

Cevdet'in Öldürülmesi Cevdet çobanlık yaptığı hayvanlarla beraber yürürken Hristo Rum polislerle beraber gelir. Cevdet'i yakalarlar ve silahların nerede olduğunu sorarlar. Cevdet sadece "karagözleri" gömmek için orada olduğunu söylese de inanmazlar ve bir Rum komutan onu vurarak öldürür. Hristo bunun karşısında şok olur ve çömelerek bakabilir. Bir karagözü Cevdet'in cebine koyarak uzaklaşırlar. Cevdet'in baktığı sürü kendi kendilerine köye doğru ilerler. Onları gören Ruhsar bir anda bayılır. Cevdet'i aramaya başlarlar, akşam bulurlar. Cenazesini eve getirirler. Anna eve gelen oğlu Hristo'ya sinirlenir. Ağlayarak ona defalarca vurur. Ardından Anna Rum polislerin yanına giderek onlardan hesap sorar, üstlerine saldırır. Hristo sakinleştirilerek oradan uzaklaştırılır.

Cevdet'in Cenazesi Cevdet'in cenazesi yıkanmak üzeredir. Veli ceplerini kontrol eder ve Rum polislerin koyduğu "karagözü" çıkararak başının yanına koyar. Cenazesi dışarı çıkarılır. Ruhsar ağlayarak kafasını tabuta koyar. Daha önce Türkler ile iyi geçinen ve barışçıl olan iki Rum gelir. Onları gören Ruhsar tepki gösterir ve onlara taş atarak kovar.

Anna ve Hristo'nun Taziyesi Anna ve Hristo ellerinde bir tencere ile Veli'nin evine Cevdet'in ölümü üzerine taziyeye gelir. Ruhsar büyük tepki gösterir. Sandalyede oturan Hristo'ya büyük bir sopa ile saldırır. Veli, Ruhsar'ı dışarı çıkarır. Hristo çok pişmandır. Rum polislerin gerçek yüzünü görmüştür ve bu pişmanlık içinde ağlamaktadır.

Dimitri'nin Öldürülmesi Hristo'ya saldırdığı için dışarı çıkarılan Ruhsar, Ahmet ile beraber meraya çıkar. Burada Çoban Dimitri'ye Cevdet'i kimin öldürdüğünü sorarlar. Dimitri bilmediğini ancak bilse de söyleyemeyeceği cevabını verir. Barışçıl bir Rum olan Dimitri'ye Ruhsar bu cevap karşısında taş ile saldırır. Ardından Ahmet tüfeği ile onu vurur. Ruhsar onun vurulması ile yere kusar. Sonra oradan uzaklaşırlar.

Çatışma ve Kaçış Dimitri'yi öldürmelerin ardından eve gelen Ahmet ve arkadaşları Veli'nin uyarılarına rağmen harekete geçme kararı alır. "Kötülere" saldırma kararı alan arkadaşlar, yolda Rum polislerinin arabadan inmelerini sağlayarak saldırırlar. Rumlar Ahmet dışındakileri vurur, Ahmet ise oradan kaçır. Ahmet kaçarken önüne çıkan bir Rum'u vurur, Rum polisler de Türk'ü. Hristo'nun evine giden Ahmet onu vurmak için eve doğru yönelir. Anna engel olmaya çalışarak Hristo'ya seslenir. Ahmet, Anna'yı vurur. Ardından Hristo, Ahmet'i vurur. Veli koşarak gelir ve Hristo'ya bir şeyler fırlatarak eve girmesini sağlar. Veli ve Ruhsar, Ahmet'i alarak oradan uzaklaşmaya çalışır. Hristo arkalarından ateş etmeye devam eder. Rum polisler gelir ve köydeki tüm Türkler evlerinden çıkarak kaçmaya başlar. Rumlar önlerine çıkan Türklere ateş eder. Kaçarlarken Hristo, Veli'yi vurur ve öldürür. Bir minibüste Rumları görürler. Onları rehin alarak öldürülen Türkleri isterler. Cenazeleri alarak kaçarlar. Kalenin kenarında cenazeleri gömerler ve dua ederler.

Kavuşma Ruhsar şehirde bir okulda uyanır. Okul kamp haline getirilmiştir. Dışarı çıkar ve babasının "karagözünü" kazdığı küçük çukura gömer. Ardından bir ses duyar, bir Hacivat ve Karagöz gösterisi vardır. Babası olduğunu anlar. Babası kendi hikayelerini anlatır, yollar kapatıldığı için geri dönemediğini söyler. Ruhsar hızlanarak babasının yanına koşar. Sıkıca sarılırlar. Babası Ruhsar'ın eline kuklayı verir ve gösterisine devam eder. Şu sözleri söyler: "belki bir gün aklımız, ruhumuz, hırslarımız arasında denge olur; arasında denge olur. En iyi insanlar olur, oluruz da mağaradan korkmadan da çıkarız; hiç korkmadan çıkarız!"

KARAKTER ÇÖZÜMLEMESİ

Ruhsar

Ruhsar, Gölge ve Suretler filminde çatışma sonrası yükü çok ağır genç bir kadındır. Filmin başlarında babasının icra ettiği gölge oyuna mesafeli, daha çok kendi içine kapanık ve hayatın karmaşasına dahil olmamış bir figür olarak görünür. Ancak köyün Rum polisler tarafından basılması, zorunlu olarak başka bir köye gitmeleri ve babası Salih'in kaybolmasıyla birlikte Ruhsar'ın dünyası hızla değişir. Onun sadece babasını kaybetmek değil aynı zamanda bu kaybın belirsizliği daha da yıkıcı olmuştur. Çünkü babası Salih'in nerede olduğu, sağ olup olmadığı filmin sonuna kadar bilinmez. Bu durum Ruhsar'ı sürekli bir arayış ve sorgulama hâline dönüştürür. Hikaye boyunca Ruhsar yas, öfke, korku ve çaresizlik gibi duyguları aynı anda yaşar. Onun hikâyesi, çatışmanın bir genç kadının ruhunda ve psikolojisinde nasıl derin izler bıraktığını görünür kılar.

Sert Görünen Ancak Kırılgan. Ruhsar, yaşadığı kayıp ve çatışma ortamı karşısında sert görünse de son derece hassas bir karakterdir. Babasının kaybolması ve bulunamayışı onun güven duygusunu tamamen sarsar. Bu güven duygusu yalnızca Rumlara değil babasını yeterince aramamaları sebebiyle Türklere karşı da kırılır. Ağlaması, korkması, kabuslar görmesi ve tepkileri bu kırılganlığı açıkça göstermektedir. Özellikle geceleri gördüğü kabuslarda Karagöz ve Hacivat gölgelerinin tehditkâr bir biçimde karşısına çıkması onun bilinçaltında yaşadığı korkunun dışavurumudur. Bunun yanında Ruhsar'ın kırılgan yapısı yalnızca duygusal olarak değil fiziksel olarak da ortaya çıkar: Bayılır, kusar ve ağlar. Hem bedensel hem

de psikolojik bir bıkkınlık içindedir.

İnatçı. Ruhsar, babasının kaybolmasını ve bulunamamasını kabullenmez. Veli'nin temkinli ve sakin tavrına sürekli olarak itiraz eder. Ona "neden aramıyoruz" diye hesap sorar. Bu inatçı tavrı onun pasif bir kadın olmadığını gösterir. Kendi başına Cevdet ile birlikte babasını aramaya çıkması ve Rumların minibüsüne binerek herkesten habersiz şehre gitmesi Ruhsar'ın cevap bulma konusundaki inatçı kişiliğini ortaya koyar. Bu inatçılık, onu zaman zaman tehlikeye de sürükler.

Öfkesi Büyüyen. Hikaye ilerledikçe Ruhsar'ın içindeki öfke giderek büyür. Başlangıçta sadece korku ve hüznün hâkimken; Babasının kaybolması, Cevdet'in öldürülmesi ve köydeki şiddetin yoğunlaşmasıyla beraber bu duygular yerini sert bir tavra bırakır. Cevdet'in cenazesinde iyi barışçıl Rumlara taş atması ve taziye ziyaretinde Hristo'ya saldırmaması, onun artık tüm Rumları "tehdit" olarak görmeye başladığını gösterir. Ruhsar'ın öfkesi, kayıpların ve güvensizliğin bir sonucudur. Bu öfke onu daha mesafeli ve sert birine dönüştürür.

Salih

Salih, filmde hem Ruhsar'ın babası hem de kültürel hafızanın aktarıcısı olarak konumlandırılmıştır. Karagöz ve Hacivat gölge oyunu onun için yalnızca bir meslek değil bunun yanında insanı terbiye eden, hayata anlam katan bir gelenektir. Salih, kızı Ruhsar'a bu oyunun kendisini kurtardığını ve onu da kurtarabileceğini söylerken, şiddete karşı da söz ve anlatı yoluyla direnmenin mümkün olduğunu savunur. Ancak Kıbrıs'taki çatışma ortamı, Salih'in yaratmış olduğu bu dünyayı da parçalar. Onun kaybolması, filmde en sıradan ve en masum insanların savaş ortamında nasıl görünmez ve etkisiz hâle geldiğini gösteren önemli bir andır.

Gelenek Aktarıcısı. Salih, Hacivat ve Karagöz gölge oyununu bir eğlence aracı değil, bir yaşam felsefesi olarak görür. Bu oyunun ruhu terbiye ettiğini, insanı dengede tuttuğunu söyler. Hacivat ve Karagöz kuklaları onun için yalnızca basit bir nesne değil, geçmişle ve gelecekle kurulan manevi bir bağıdır. Bu yüzden Rum polislerin kuklaları alıp kırması, yalnızca bir eşyanın değil, bir kültürel hafızanın da parçalanması anlamını yaratmaktadır.

Savunmasız. Salih evlerinden ayrılmak zorunda kalarak kardeşi Veli'nin köyüne gidene kadar büyük zorluklar yaşar. Hem fiziksel hem de duygusal olarak savunmasız bir adamdır. Veli'nin evinde insüline ihtiyaç duyması ve rahatsızlanması, onun özellikle fiziksel olarak savunmasız bir durumda olduğunu gösterir. Dolayısıyla çatışma ortamında yalnızca silahlar değil, sağlık koşulları da hayatı tehdit eder. Salih'in bedensel kırılganlığı, savaşın insanları nasıl zayıf düşürdüğünü göstermektedir.

İhanete Uğramış. Salih zor durumda kalması sebebiyle sığınacağı ilk kişi olarak aklına kardeşi Veli gelir. Ancak Salih geçmişte Veli'nin ihanetine uğramıştır. Veli önce Salih'in Hacivat ve Karagöz oyunundan kazandığı parayı çalar, daha sonra ise Salih'e kızarak onun sevdiği kadın olan Maria'yı baştan çıkararak birlikte olur. Salih bu ihanetleri karşısında yıllarca Veli ile konuşmaz, onu hayatından çıkarır.

Veli

Veli, filmde dengeyi korumaya çalışan, sağduyuyu temsil eden bir karakterdir. Köydeki Türkleri sakinleştirmeye çalışır, silahlanmaya karşı temkinli tutum sergiler ve Rumlarla iletişimi koparmamak için çaba gösterir. Onun temel amacı çatışmanın büyümesini engellemek, köyde huzurun bozulmasını önlemektir. Ancak gençlerin öfkesi, korkusu ve telaşı arttıkça, Veli'nin bu temkinli tavrı önemsenmez. Rum ya da Türk fark etmeksizin komşuluk bağlarına önem veren Veli, hikayenin sonunda önce hayal kırıklığına uğrar sonra ise hayatını kaybeder.

Temkinli. Veli, her ne kadar kendilerini zora sokacak olsa bile silahlanmaya karşı mesafelidir. Köylülere sürekli olarak sakin kalmalarını, çatışmadan uzak durmalarını öğütler. Onun bu tavrı, şiddeti önleme, huzuru sağlama çabasının bir göstergesidir. Ancak onun bu temkinli tavrı başlangıçta kabul görse de sonraları önemsenmez ve eyleme geçilir.

Arabulucu. Veli yalnızca Türklerle değil, Rum tarafıyla da iletişim kurmaya çalışan müzakereci bir insandır. Rum kahvehanesine gidip açıkça "sorun istemiyoruz" demesi, onun barışçıl ve müzakereye yatkın yaklaşımını gösterir. Bu sahne, çatışma köyde henüz tam olarak başlamamışken kurulan son insani köprülerden biridir. Veli'nin en yakın ilişki kurduğu insanlardan biri de komşusu Anna'dır. Anna'nın oğlu Hristo'nun gizemli tavırlarına rağmen her ikisine de sırtını çevirmez, iyi ilişkiler kurmaya devam eder.

Yetersiz Kalan. Veli ne kadar çabalarsa çabalasın, sözleri ve kararları şiddeti durdurmaya yetmez. Gençler silahlanırlar, saldırı planları yapar ve sonunda olaylar tamamen kontrolden çıkar. Veli'nin ölümü, barışçıl çabaların çatışma ortamında nasıl yetersiz kaldığını gösterir. Çatışma dışında yeğeni Ruhsar'a babasını bulup getirememesi de onun pek çok konuda yetersiz kalabildiğini ortaya koyar.

Anna

Anna, filmde iki toplum arasındaki gerilimin tam ortasında kalan, insani duygular ile hayatta kalma kaygısı arasında sıkışmış bir Rum kadınıdır. Veli, Salih, Ruhsar ve Cevdet başta olmak üzere tüm Türklere karşı anlayışlı, yardıma açık bir insandır. Bununla birlikte temkinli biridir. Çatışma ortamı sertleştikçe Anna'nın hayatı ve hareketleri de daralır. Rum polislerinin baskısı, oğlu Hristo'nun giderek aşırılaşan tavırları ve çevrede artan şiddet, Anna'yı korku, çaresizlik ve öfke üçgeninin içine çeker. Hikaye boyunca Anna, bir taraftan insani kalmaya çalışır, diğer taraftan oğlu Hristo'yu korumak için susmak ve geri çekilmek zorunda kalan bir karakter olarak konumlanır. Buna rağmen insanlığı her zaman ağır basar.

İnsani ve Vicdanlı. Anna, "karşı taraftaki" insanlarla insani bağlar kurabilen karakterlerden biridir. Salih'in rahatsızlanması üzerine onu şehre götürme fikrine başta sıcak bakmasa da, tamamen kayıtsız kalmaz. Veli'nin yardım taleplerine kulak verir ve düşmanca bir dil kurmaktan her zaman kaçınır. Onun bu tavrı, çatışma ortamında bile hâlâ insani davranışların ve duyguların tamamen yok olmadığını gösterir. Anna, savaşın ve şiddetin ortasında bile "komşuluk" duygusunu kaybetmemeye çalışan bir karakterdir.

Bedeller Ödeyen. Yoğunlaşan silahlanma, Rum polislerin baskısı ve bunlarla beraber artan gerilim Anna'nın korkularının ve tedirginliklerinin artmasına neden olur. Salih ve Ruhsar'la insülin için yola çıktıklarında karşılaştığı ilk gerilim onun korkularını derinleştirir. Anna'nın yaşadığı korkular kendi için değil başkaları içindir. Özellikle şiddete uğrama tehlikesiyle karşı karşıya olan Türk komşuları için endişelenir. Ruhsar için Salih'i aramaya gittiği sırada yolunun kesilmesi, arabasında fotoğraflar ve Hacivat ve Karagöz kuklaları bulunduğu için şiddete uğraması, Anna'nın hem bedeninde hem de ruhunda büyük bir kırılma yaratır. Anna hayatı ve vicdanı arasında gidip gelerek çeşitli bedeller öder.

Anneliği Sebebiyle Yaralı. Anna'nın oğlu Hristo ile ilişkisi, filmin en derin duygusal bağlarından biridir. Hristo'nun gittikçe şiddetle iç içe geçen dünyasını izledikçe Anna hem öfkelenir hem de büyük bir mahcubiyet hisseder. Cevdet'in Hristo'nun hamleleri yüzünden öldürülmesinden sonra Hristo'ya ağlayarak vurması, onun oğlunun dönüştüğü kişiyi kabullenemediğini gösterir. Bir taraftan oğlunu korumak ister, diğer taraftan ise onun yaptıklarıyla yüzleşmek durumunda kalır. Dolayısıyla Anna'nın anneliği, çatışmanın en ağır yüklerinden biri haline gelir.

Hristo

Hristo, filmde şiddetin ve çatışma ortamının genç bir adamı nasıl dönüştürdüğünü gösteren en net karakterlerden biridir. Başlarda yalnızca meraklı, çevresini gözlemleyen bir genç olarak görünür. Zaman geçtikçe silahlar, Rum polisler ve gizli faaliyetlerle iç içe geçen bir dünyaya girer. Hristo karakteri çatışma ve savaş ortamında bir gencin nasıl şiddet aktörüne dönüşebileceğini tüm çıplaklığıyla gösterir. Dolayısıyla Hristo hatalar yapan ve yanlış kararlar alan genç bir şiddet aktörüdür.

Meraklı ve Gözlemci. Hristo, filmin ilk sahnelerinden itibaren tüm hareketleri ve eylemleri gizlice izleyen bir karakterdir. Veli'nin evinin bahçesinde çukur kazılırken çarşafın arkasından olan biteni görmesi, onun dünyasının gizemli yönünün ilk işaretidir. Silahların gizlice çıkarılması ve içeri taşınması Hristo için merak uyandırıcıdır. O, başlangıçta tam anlamıyla bu dünyaya dahil değilmiş gibidir. Yalnızca tedirgin bir biçimde olan biteni izler. Ancak bu izleme ve takip etme durumu masum bir merak olmaktan çok ötedir. Zamanla tehlikeli bir sürecin başlangıcı olur.

Aidiyet Baskısıyla Şekillenen. Çatışma ortamı Hristo'yu taraf olmaya zorar. Genç bir insan olarak aidiyet duygusu ile yanlış yollara girer. Eve taşınan silah sandıkları, Rum polisleriyle kurulan ilişki ve köyde artan gerilim, Hristo'yu annesinden farklı bir yola sürüklemiştir. Kuklaların gömülmesini izleyip onları silah sanarak polise haber vermesi, onun artık yalnızca gözlemci olmadığını göstermiştir. Bu noktada Hristo, içinde bulunduğu toplumsal etki ile uyum sağlamaya çalışır. "Taraf" olma ihtiyacı, onun bireysel vicdanını görmezden gelmesine neden olur. Bu aidiyet duygusu Hristo için bir tür güvenlik hissi yaratır.

Pişman. Polislere ihbarı sonrası Cevdet'in öldürülmesine tanık olan Hristo'nun yaşadığı şok, onun için büyük bir kırılma olmuştur. Çömelip kalması, ağlaması ve annesi Anna'nın yanında kendini bırakmış hali onun vicdanının hâlâ canlı olduğunu gösterir. Ancak bu pişmanlık artık bir şeyleri değiştirmeye yetmeyecektir. Şiddet sarmalı büyümüş ve artık geri dönülemez hale gelmiştir. Hristo da bu sarmalın

merkezine çekilmiştir. Onun da dahil olduğu olaylar zinciri en yakınının, annesinin ölümüne de sebep olmuştur.

Ahmet

Ahmet, hikayede öfkenin ve korkunun hızla şiddete ve çatışmaya dönüşmesini temsil eden genç bir karakterdir. Gençliği sebebiyle daha panik ve hızlı bir şekilde harekete geçmeye meyilli bir karakteri vardır. Veli'nin temkinli ve uzlaştırıcı tavrının karşısında Ahmet, daha sert ve saldırgan bir çizgidedir. O, yaşanan tehdit ve baskıları pasif bir biçimde kabullenmek yerine, baskının önüne geçmek amacıyla şiddetle karşılık vermek gerektiğine inanır. Bu tavrı sebebiyle filmin hızlı bir şekilde radikalleşen karakterlerinden biri olur. Ahmet'in hikâyesi, tıpkı Hristo gibi savaş ortamında gençlerin kolayca şiddetin diliyle konuşmaya başladığını gösterir.

Hızla Radikalleşen. Ahmet, köydeki silahlanma sürecinin en istekli karakterlerinden biridir. Veli'nin sağduyulu uyarılarına rağmen saldırı planları yapar, Rum polislerini takip eder ve çatışma fikrine sıcak bakar. Onun için mesele yalnızca savunma değil, karşı tarafı korkutmaktır da. Bu davranışları, Ahmet'i kısa sürede tehlikeli birine dönüştürür. Öyle ki kendi başına aldığı kararlar neticesinde köyde bir anda çatışma patlak verir ve Anna gibi

Kontrolsüz ve Öfkeli. Ahmet'in davranışları giderek daha öngörülemez hâle gelir. Veli'nin ona tokat atması, bu öfkenin artık kontrol edilemez bir boyuta ulaştığını gösterir. Ahmet, korkusunu bastırmak için saldırganlaşır. Bu saldırganlık, onun hem kendisi hem de çevresindekiler için büyük bir tehdit oluşturmasına yol açar.

Şiddetle Körleşen. Dimitri'nin öldürülmesi, Ahmet'in artık masumiyet ile suç arasındaki sınırı tamamen kaybettiğini gösterir. Barışçıl bir çobanın vurulması, Ahmet'in dünyasında "kim düşman, kim değil" ayrımının silindiğini ortaya koyar. Onun için artık önemli olan, karşı tarafın "bizden olmaması"dır. Bu körleşme, Ahmet'i şiddetin en uç noktasına sürükler.

TEMALAR

TOPLUM

Farklı Kimlikler, Birlikte Yaşama ve Çatışma Gölgeler ve Suretler filmi iki toplumun senelerce yan yana yaşadığı bir coğrafyada, siyasi gerilimin bireylerin gündelik yaşamlarına sızma şeklini görünür kılar. Film "Türk" ve "Rum" kimliklerini sadece etnik etiketler olarak ele almaz. Bunun yanında kimlikleri komşuluk, fedakârlık, mekân paylaşımı, ritüeller, gelenekler ve karşılıklı bağımlılıklar ile kurarak bir Kıbrıs resmeder. Ancak adada çatışma hız kazanınca bu kimlikler bazıları için hızla sertleşir ve netleşir. İnsanlar "komşu"dan "tehdit"e ya da "düşman"a dönüşür. Böylece film, Kıbrıs özelinde toplumların nasıl bir anda bölünebildiğini, ortak yaşamın ne kadar kırılgan olduğunu tüm çıplaklığıyla gösterir. Kahvehane toplantıları, ev içi konuşmalar, minibüs yolculukları, taziyeler, komşuya yemek vermek gibi köydeki en sıradan ayrıntılar dahi toplumsal çözülmenin göstergeleri olur.

Açıklayıcı Anlar: Anna Veli'nin komşusu olarak sık sık Veli'nin evine özellikle Cevdet'e yemek getirir. Çatışmanın henüz köye sirayet etmediği zamanlar komşuluk bağına ilişkin gelenekler bireylerin kimlikleri fark etmeksizin sürmüştür.

Filmin başında ipe asılmış beyaz çarşafın arkasından yürüyen ve başka yerlere gitmek zorunda kalan insanlar görülürken, aynı anda Hacivat ve Karagöz oyununa ilişkin seslerinin duyulması, kültürel bir pratiğin ritmi ile toplumsal hareketliliğin iç içe geçtiğini hissettirilir.

Köy basıldığında Rum polislerin Salih'in kuklalarını alıp kırması, yalnızca sıradan bir eşyayı değil, o coğrafyadaki ortak yaşamın içindeki kültürel alanı da hedef aldıklarını göstermiştir. O andan itibaren Türkler ve Rumlar arasındaki tüm iyi niyetli girişimlere rağmen kırılma yaşanmıştır.

Veli'nin kahvehanede köylülere sağduyu çağrısı yapması ve ardından Rum kahvehanesine gidip "sorun istemiyoruz" açıklaması yapması aslında toplumun hâlâ iletişim kurarak ayakta kalmaya çalıştığını gösterir. Ancak kısa süre içinde silahlanmanın ortaya çıkması ile gündelik yaşama dair iyi niyetli ilişkilerin yerini tam anlamıyla şiddet alır. Cevdet'in cenazesinde "iyi niyetli" Rumların taziye için gelmesine Ruhsar'ın taş atarak karşılık vermesi, Türkler ve Rumlar arasındaki toplumsal bağların koptuğunu gösterir. "İyi komşu" bile "tehlikeli öteki" sayılmaya başlanır. Bu noktada Veli ve Anna iki önemli bir figür olarak iyi niyetlerini kaybetmezler, ölümlerine dek savaşın kötülüğünü içlerinde barındırmaktan kaçınırlar.

Hacivat ve Karagöz ve Toplum Gölge ve Suretler filmi Karagöz ve Hacivat gölge oyununa yalnızca bir gösteri geleneği olarak yer vermez. Bu oyun ile toplumu yansıtmaya, anlatmaya da çalışır. Öyle ki Salih'in bu gölge oyununa ilişkin tutkusu bunu açıkça göstermektedir. O bu oyunun insanın kendi duygularını dizginleme, akli ve kalbi terbiye etme dolayısıyla toplumsal düzenin etik bir dilini kurma işlevi barındırdığına inanır. Çatışma büyüdükçe bu kültürel alan da hedef haline gelir. Çünkü Hacivat ve Karagöz ortak bir hafızayı ve doğal olarak birlikte yaşama kültürünü hatırlatan bir gelenektir. Bu sebeple bu oyunun hedef alınması aslında toplumsal barışa ve birlikte yaşama karşı gerçekleşir.

Açıklayıcı Anlar: Salih'in kızı Ruhsar'a "bu oyun beni kurtardı, seni de kurtarabilir" diyerek nasihatte bulunması gölge oyununun toplum içindeki işlevini bir öğüt şeklinde kurar. Ona göre savaşın karşısındaki en güçlü şey, insanın içindeki dengeyi korumasıdır. Bu oyun da bunu sağlamaktadır.

Rum polislerin Salih'in elindeki kuklayı alıp kırması, kültürün sıradan bir alan olmaktan çıkıp politik bir simgeye dönüşmesine neden olur. O anla birlikte toplumsal ve gündelik hayatın dili de sertleşir. Veli'nin evinde beyaz bir çarşaf arkasından çukur kazılması ve silahlar çıkarılırken gölgelerin perdeye yansması, kültürel bir formun (perde-gölge) şiddetle iç içe geçmesini temsil eder. Toplumun ritüelleri yer değiştirir. Filmin finalinde Salih'in gölge oyununda "belki bir gün aklımız, ruhumuz, hırslarımız arasında denge olur" demesi, bu kültürel geleneğin toplumsal bir iyileşme umudu taşıdığını gösterir.

Yerinden Edilme ve Zorunlu Göç Filmde çatışma, sadece fiziksel şiddet ve ölümler üzerinden değil, insanların zorunlu olarak yerinden edilmesi üzerinden de ilerler. Şehre kaçma isteği ve daha emniyetli bir yer arayışı gibi eylemler toplumsal hayatın devamlılığının büyük oranda güvenli bir mekâna bağlı olduğunu gösterir. Yerinden edilme durumu sadece fiziksel bir hareket değildir. Komşuluklar, alışkanlıklar ve gündelik alışkanlıkların dağılması da buna dahil edilebilir. Köyün boşalması, alışkanlıkların yok olması ve sonunda filmin bir okulun içinde kampta tamamlanması bu yerinden edilme durumunun tüm acı tablosunu gösterir.

Açıklayıcı Anlar: Köyleri basıldıktan sonra Salih'in kızı Ruhsar'a şehre gideceklerini söylemesi daha en baştan bir kopuşun başladığını gösterir. Ancak yolda gücünün yetmemesi ve rotanın kardeşi Veli'nin köyüne çevrilmesi, zorunlu göçün bile sürekli değişime uğradığını ve parçalı olduğunu hissettirir.

Şehirde komutanın Ruhsar'a "etraf Rum köyleriyle çevrili, daha emniyetli yere gidin" demesi, yerinden edilmenin artık resmi bir öneriye dönüştüğünü gösterir. Güvenlik söylemi ve ihtiyacı insanların mekânını değiştiren/zorunda bırakan bir baskı aracıdır.

Filmin finalinde çatışma sonrası köyden kaçış başladığında evlerden insanların panik halde çıkması ve minibüsle kaçması, yerinden edilmenin panik ve şiddet içinde gerçekleştiğini gösterir. Toplum artık yerinde değil devamlı hareket halindedir. Ruhsar'ın bir okul kampında uyanması, "ev"ini yerini "kamp"ın aldığını ve toplumsal hayatın geçici barınaklara sıkıştığını açığa çıkarmıştır.

ADALET

Keyfi Şiddet ve Rastlantısal Cezalar Filmde adalet, hukuki bir düzen ve güven duygusu ile gerçekleşmekten çok uzaktır. Bunun aksine daha çok silahı olanın ve üniforması olanın keyfine göre işleyen bir mekanizma gibi görünür. Dolayısıyla suç ve ceza, kurallar üzerinden değil, güçler üzerinden belirlenir. Şiddet uygulayanlar hatta insanları öldürenler hesap vermez; aksine uygulanan bu şiddet, "düzeni sağlama" iddiasıyla adanın mevcut politik odakları tarafından meşrulaştırılmış gibidir. Bu durum ile özellikle sıradan insanların hayatı tamamen savunmasız hâle gelir. Çatışma ortamında adalet hızla çözülür, masumiyet korunamaz ve birinin "yanlış yerde, yanlış zamanda" bulunması ölümle sonuçlanabilir. Bu durum Rum ya da Türk fark etmeksizin gerçekleşebilir. Öyle ki Anna da vicdanı sebebiyle defalarca şiddete maruz kalır.

Açıklayıcı Anlar: Anna'nın Salih'in köyünden dönüş yolunda Rum polisler tarafından durdurulup arabasındaki fotoğraf ve kuklalar yüzünden şiddete uğraması, "delil"ini suçla ilişkili olmasından çok, "güçlü" olanın istediği anda istediği şeye suç anlamı yükleyebileceğini gösterir.

Kuklaların Cevdet tarafından gömülmesinden sonra Rum polislerinin gelip toprağı kazması ve çıkan kuklalara silah doğrultup ateş edilmesi, adaletin sembolik düzeyde bile bir güç gösterisine dönüştüğünü gösterir.

Cevdet'in yakalanıp silahların yerinin sorulması, onun "karagözleri gömdüm" demesine rağmen dinlenmemesi ve bir komutanın onu doğrudan vurma, yargı ya da sorgu sürecinin tamamen ortadan kalktığı açıkça ortaya koyar. Cevdet'in cebine bir kuklanın yerleştirilmesi ise adaletin sembolik yönüne

de işaret eder.

İntikam ve Misilleme Filmde adaletin çökmesi ve bunun farkına varılmasıyla “intikam” yoğun bir duygu olarak hissedilir. Ancak intikam da gerçek bir tatmin üretmez, sadece şiddeti büyütür. Ruhsar’ın kaybı ve yasının öfkeye dönüşmesi, Ahmet’in içinde barındırdığı saldırganlığın “haklılık” şekline bürünmesi ve Hristo’nun Rum polislerle iş birliği yaparak Türklere cephe alması köydeki şiddetin artık “savunma” olmaktan çıkıp “karşı tarafa” yönelik bir hamle arzusunun dönüşmesine dolayısıyla da intikam döngüsünün başlamasına neden olur. Böylece film, başlatılan misillemenin yeni ölümlere sebep olduğunu ve geri dönüş ihtimalini de ortadan kaldırdığını ortaya koyar.

Açıklayıcı Anlar: Cevdet’in öldürülmesinden sonra cenazede yaşanan gerginlik, taziye için gelen Rumların taşlanması, artık acının bir “hesap sorma” durumuna dönüştüğünü gösterir.

Ahmet, Ruhsar ve arkadaşları Dimitri’ye “Cevdet’i kim öldürdü?” diye sorması, adalet arayışı gibi başlar ama devamında Dimitri’nin cevap verememesiyle o arayış hızla öfkeye dönüşür. Başta küçük bir şiddet başlar ardından Ahmet’in tüfeğiyle Dimitri’yi vurarak öldürür. Böylece intikam hedef şaşmıştır. Suçun faili değil “diğer taraftan bir masum” cezalandırılır. Bunun sonunda kimin kimi vurduğu belli olmayan bir sürece girilmesi, kaosun başlaması adaletten tamamen uzaklaşmış olduğunu gösterir.

SİYASET

Politik Odakların Etkisi ile Örgütlenme ve Bunun Yaşamlara Sirayeti Gölge ve Suretler, Kıbrıs’ta ortaya çıkan gerilimin, bağımsızlık ve kimlik talepleri üzerinden nasıl çatışmaya dönüştüğünü filmin hemen başında bilgi notuyla açıklar ve sonra bu büyük tarihsel ve politik durumu küçük bir köyün içine indirir. Film başlangıçta yazı ile anlatılan siyaset alanını liderlerin ya da kurumların mesajlarından çok, bireylerin gündelik hayatına etkileri üzerinden gösterir. EOKA ve TMT gibi örgütlenmeler, filmde yalnızca isim olarak değil aynı zamanda insanların zorunlu olarak yerinden edilmesi, silahların saklanması ve depolanması, gençlerin hızla radikalleşmesi ve “güçlü görünme” stratejileriyle somutlaşır. Böylece film, savaşın ve çatışmanın sadece cephelerde değil bunun yanında evde, yolda, kahvehanede, hatta bir gölge oyununun perdesinde bile var olabildiğini açığa çıkarır.

Açıklayıcı Anlar: Filmin başında ekrana gelen bilgi notunun ardından köyün Rum polisler tarafından basılmasıyla birlikte üniformalı adamların köydeki insanlara öfkeyle yaklaşması, büyük siyasal güçlerin hiç tanımadıkları sıradan bedenlere nasıl temas ettiğini açıkça gösterir. Siyaset hiç görünmüyor gibi de olsa bir anda sıradan bir evin kapısına dayanır.

Veli’nin Cevdet ile beyaz örtünün arkasında gizli bir şekilde çukur kazıp silahları çıkarması, politik çatışmanın gizli bir örgütlenme üzerinden şekillendiğini, savaşın açığa çıkarılmak üzere köy toprağında gömülü olduğunu gösterir.

Şehirde Türk komutanın Ruhsar’a “daha emniyetli yere göç edin” ya da “güçlü görünün” şeklindeki tavsiyeleri siyasi alanın insanlara sınırlı seçenekler sunduğunu açığa çıkarır. Türkler ya yerinden edilecektir ya da silahlanarak “varmış gibi” yapacaktır. Ahmet ve Cevdet’in kahvehaneden yedi ekmek alıp “kalabalık geleceğini” söyleyerek güçlü görünmeye çalışması, siyasetin gündelik hayatta artık gösteri üzerinden yürüdüğünü; korkunun da stratejiye dönüştüğünü anlatır.

İktidarın Mikro Görünümü: Köyde Liderlik ve Liderliğin Çözülüşü Filmde siyasal iktidar yalnızca “örgütler” ya da “devlet” üzerinden kurulmaz. Çünkü insanlar artık olağan dışı bir durumun içindedir ve stratejilerini kendileri düzenlemek durumundadır. Köyün içindeki küçük liderlik mücadeleleri de bunu görünür kılar. Veli’nin temkinli tavrı, sakinlik çağrıları ve Rum kahvehanesinde kurduğu müzakereci diyalog bir tür yerel liderlik biçimini gösterir. Ancak çatışma büyüdükçe ve kontrolden çıkınca bu müzakereci diyalog aşınır. Gençlerin sabırsızlığı, Ahmet’in öfkesi ve silaha sarılma hali, liderliğin yıpranabileceğini ve değişebileceğini gösterir. Film bu sebeple siyaset alanını büyük kararlar ve olaylarla değil; küçük toplulukların içindeki değişim ve diyaloglarla kurar.

Açıklayıcı Anlar: Veli’nin kahvehanede Türklere yaptığı “sakin olun” konuşması ve Rum kahvehanesine giderek sorun istemediklerini söylemesi, toplumsal uzlaşının başlangıçta müzakereci bir dil üzerinden kurulduğunu gösterir. Köye döndüğünde gençlerin “hazırlık” yapmak istemesi ve Veli’nin temkinli kalması, liderlik ile gençlik enerjisi arasındaki uçurumu ortaya koyar.

Bir akşam ateşlerin yakılıp kalabalık görünme planının Veli’den habersiz bir şekilde yapılması, Veli’nin liderliğinin fiilen devre dışı kaldığı bir andır. Kararlar artık Veli tarafından değil gençlerin korkusu ve enerjisi ile alınmaktadır.

İLİŞKİLER

Aile: *Çatışma Altında Anne-Oğul, Baba-Kız ve Komşuluk*, Gölge ve Suretler ilişkileri romantik bir düzlemde ele almak yerine yaşanan toplumsal gerilim sebebiyle bakım, sorumluluk, sadakat ve hayatta kalma üzerinden kurmaktadır. En güçlü ikili ilişkiler baba-kız (Salih–Ruhsar) ve anne-oğul (Anna–Hristo) eksenlerinde ilerler. Bu ilişkiler, çatışma yoğunlaştıkça birer sığınak olmaktan çok uzak hale gelir, gerilimin merkezine dönüşür. Çünkü savaş sadece dışarıdaki “düşmanla” ilgili değildir. Evin içinde de güven duygusu yitirilir. Anna ve Hristo arasındaki ilişki bunun en net örneğidir. Bunun yanında film, Kıbrıs’ta Türk–Rum komşuluğunu da bir ilişki biçimi olarak ele alır. Filmin başlarında gündelik, tanıdık ve sağlam gibi görünen bu bağ, şiddet büyüdükçe çöker. Yine de Veli ve Anna bu komşuluk bağını ölümlerine kadar korur.

Açıklayıcı Anlar: Salih’in kızına filmin başında gölge oyununu öğretmek istemesi, “bu oyun beni kurtardı, seni de kurtarabilir” demesi, baba-kız ilişkisinin sadece güçlü bir sevgi ile değil, hayat dersi ve öğütler üzerinden kurulduğunu gösterir. Bunun hemen ardından köy basılıp kaçış başladığında Salih’in yürüyemeyerek tükenmesi ve yol değiştirmek zorunda kalmaları, bu baba-kız ilişkisinin artık koruyuculuktan çıkarak hayatta kalma krizine dönüştüğünü hissettirir.

Anna’nın Cevdet’in ölümünden sonra Hristo’ya ağlayarak vurması, aralarındaki anne-oğul ilişkisinde sevginin öfkeyle karıştığını gösteren bir an olur. Anna o anda yalnızca bir anne değil, oğlunun dönüştüğü kişiye yetişemeyen ve kabullenemeyen bir insan hâline gelir.

Cevdet’in ölümü üzerine taziyeye gelen Anna ve Hristo’nun evde uğradığı tepki ve Ruhsar’ın Hristo’ya saldırması, komşuluğun artık değiştiğini ve ilişkilere dair güvenin yitirildiğini gösterir. O aşamaya kadar komşuluk ilişkisi çatışma altında bile süren bir pratiktir. Ancak yoğunlaşan gerilim bunun da yok olmasına sebep olmuştur.

Kardeşlik: *Veli ve Salih’in Kardeşliği ve Hesaplaşması* Film, kardeşlik ilişkisini doğal ve sorunsuz bir bağ olarak kurmaz. Hatta bunun aksine geçmiş kırgınlıkların, utancın ve pişmanlığın iç içe geçtiği bir ilişki şeklinde yapılandırır. Veli ve Salih arasındaki kardeşlik bağı, senelerce taşınmış bir hesaplaşmayı da içerir. Bu hesaplaşma kavuşma gerçekleştiğinde tekrar açılır çünkü savaş ortamı, insanlar arasındaki eski yaraları daha da görünür kılar. Veli’nin Ruhsar’a geçmişi anlatması ve içini dökmesi ile kardeşlik bir anda pişmanlığın ve arınmanın ifadesi olur.

Açıklayıcı Anlar: Her ne kadar Salih ile küs de olsa Salih’in şehre gitmek dışında sığınabileceği ilk kişi olarak aklına kardeşi Veli gelir. Yapılan hatalar, kusurlar ve kavgalar görmezden gelinir ve çatışma ortamı iki kardeşin bir araya gelmesini sağlar.

Veli, Ruhsar’la yalnız kaldığı bir akşam, Salih’le neden küs olduklarını anlatır. Kumar, Salih’in parasını çalması, kavga ve ardından Maria meselesi aralarının açılmasına sebep olmuştur. Bu sahne sadece iki kardeşin kavgasını göstermez aynı zamanda Veli’nin kendi hatasını itiraf ederek, Salih’in hayatında yaşadığı kırılmaya nasıl sebep olduğunu da ortaya koyar.

PSİKOLOJİ

Korku ve Tehdit Altında Yaşamak Gölge ve Suretler, çatışma ortamının psikolojik ve duygusal etkisini çoğunlukla belirgin konuşmalarla değil; sessizlikler, kaçışlar, kabuslar ve tepkiler üzerinden kurar. Filmde korku, birkaç sefer ortaya çıkan bir duygu değildir. Filmin geneline sirayet eden bir atmosferdir. İnsanlar yola çıktıklarında durdurulacaklarını, evde olduklarında baskın olacağını, bir şey yaptıklarında izleneceklerini sürekli hisseder. Bu korku ve tehdit ortamı dışında bir diğer duygu ve psikolojik durum da sürekli yas içine olmalarıdır. Yas tamamlanamaz çünkü kayıpların çoğu belirsiz ve devamlıdır. Salih’in kayboluşu, Ruhsar kapanmayan boşluğu, Cevdet’in ölümü buna sebep olan durumlardır.

Açıklayıcı Anlar: Şehre gidiş yolunda Rum askerlerine yakalanmaları ve Anna’nın “kaçın” demesi, korkunun her an var olduğu ve belli anlarda somutlaştığını gösterir. O an bir refleks ile kaçış başlar, Ruhsar ve Salih bir mağaraya sığınır ve ardından Salih mağaradan çıkarak kaybolur. Doğal bir refleks ile başlayan kaçış bir kayba dönüşür. Bu tehdit altında yaşama durumu psikolojik bir baskıya dönüşür.

Ruhsar’ın bir gece kabusunda çarşafın arkasında gölge oyunu görmesi ve uzun bir gölgeyle karşılaşınca çığlık atması, travmanın varlığını, gece bilinçaltında yeniden kurulduğunu gösterir.

Cevdet’in ölümü sonrası Hristo’nun çömelip kalması ve bakakalması, şiddetin yalnızca kurbanlarda değil

tanıkta ya da şiddetin aktöründe de parçalanma yarattığını açığa çıkarır. Dimitri'nin vurulmasıyla Ruhsar'ın da benzer şekilde yere kusması, psikolojik yükün fiziksel tepkiye sebep olduğunu gösterir.

Suçluluk ve Utanç Filmde psikolojik yüke sebep olan bir diğer duygu suçluluk ve utançtır. Hristo'nun hataları karşısındaki pişmanlığı, Anna'nın hem kendine hem oğluna duyduğu öfke, Ruhsar'ın babasını bulamamasının verdiği çaresizlik bunun örneklerindedir. Film, çatışma ortamının insanları yalnızca korkutmadığını bununla birlikte içeriden çürüttüğünü, utanç ve suçlulukla yıprattığını gösterir.

Açıklayıcı Anlar: Cevdet'in öldürülmesi karşısında buna sebep olan Hristo'nun çömelip kalması, "ne yaptık?" sorusunun yansıması gibidir. Eve döndüğünde ise Anna'nın Hristo'ya vurması sadece basit bir sinirlenme tepkisi değil aynı zamanda "ben nerede yanlış yaptım?" duygusunun dışı vurumudur. Taziye sahnesinde Hristo'nun sandalyede oturup ağlaması, suçluluğun artık gizlenemediği bir andır. Karşı tarafta bu gözyaşı da hoş görülmez.

Ruhsar'ın Dimitri'nin vurulması karşısında kusması, bir öğrenme tepkisi değil, buna dahil olma duygusunun da ifadesi olur.

GEÇMİŞ

Belleğe Dair Objeler: Fotoğraflar, Kuklalar... Filmde geçmiş genellikle soyut bir hatırlama pratiğinden ziyade nesnelere kurulan bir yapıdadır. Fotoğraf, kukla, çarşaf, hatta kazılan toprak bunlar arasında sayılabilir. Bu nesnelere, kaybolanların, yaşananların, acıların ve hataların izini taşır. Bu nesnelere bir yandan hatırlatır, bir yandan da tehlike yaratır. Çünkü çatışma ortamı öyle derin, öyle pamuk ipliğine bağlıdır ki her şey bir kanıt ve suç gibi algılanır. Kukla bir silah gibi algılanır çünkü kültürel ve toplumsal belleği geleceğe taşıyan bir işleve sahiptir. Fotoğrafların anlık olarak geçişlerde kullanılması da bir şeylerin ne kadar hızlı değiştiğini gösterir.

Açıklayıcı Anlar: Anna'nın Salih'in evine gidip yerde bulduğu fotoğraf ve kuklaları sanki geçmişin parçaları evde çürümesin diye alması önemli bir andır. Dönüş yolunda polislerin bu objeleri görüp Anna'ya şiddet uygulaması, belleğin ne kadar kırılgan ve tehlikeli olduğunu gösterir. Hatıralar ve bellek bir anda suç deliline dönüşür.

Kuklaların gömülmesine dair ritüel de belleği gömmek için yapılan bir saklama eylemidir. Ölümüyle beraber bunların gömülmesini isteyen Salih'in bu kuklalara ruhsal bir anlam kattığı anlaşılır. Bu manevi gücün içinde geçmişin acıları ve yaşanmışlıkları da yatar.